

Джеръм К. Джеръм

За изключителното
значение, което придаваме
на нещата, които
възнамеряваме да
направим

Помня много неща, включително и такива, които се отнасят към далечното минало. Разбира се, аз не се надявам, че и ти, любезни читателю, едва навлязъл в цветущата възраст – възрастта, която безгрижната младеж нарича „средна“, – ще си спомниш заедно с мен за времето, когато се проявяваше много голям интерес към списанието „Майстор-любител“. Неговата цел беше благородна. То се стремеше да проповядва високата идея за независимост, да разпространява прекрасното учение за самопомощта. В една глава се разясняваше на читателя как кутиите от австралийски месни консерви могат да се превърнат в саксии за цветя; в друга – как от качето от масло можело да се направи въртяща се табуретка за рояла; в трета – как да се използват стари картонени кутии за шапки за изработване на жалози – принципът на цялата система се свеждаше до това да направиш каквото пожелаеш от предмети, непредназначени и възможно най-неподходящи за целта.

Много добре помня, че цели две страници бяха посветени на възвалата на подставките за чадъри, направени от стари газови тръби. Не мога да си представя по-неподходящ предмет за окачване на шапки и чадъри от газовата тръба, но съм сигурен, че ако такъв предмет съществува, то авторът на статията непременно би помислил за него и би го препоръчал на читателите си.

От тапи за джинджифилова бира можело да се направят рамки за картини. Събирате тапи, намирате картина и работата е готова. А що се отнася до количеството джинджифилова бира, което трябва да се изпие, преди да се пристъпи към измайсторяването на всяка рамка, и до въздействието, което оказва тази напитка върху физическото, психическото и моралното състояние на майстора – всичко това никак не интересуваше списанието. Според моите изчисления за картина от среден размер биха отишли шестнайсет дузини бутилки. Никоой не е изяснил още дали след изпиването на шестнайсет дузини бутилки у човека ще остане някакво желание да прави рамка за картина и дали изобщо няма да престане да му се харесва самата картина. Но това, разбира се, е второстепенен въпрос.

Един мой познат – млад човек, син на градинаря на моята сестра, както би се изразил Олендорф (Олендорф – автор на популярен на времето учебник по английски език. – Б. пр.) – успя да се справи с необходимото количество джинджифилова бира, за да сложи в рамка своя дядо, но резултатът никак не беше удовлетворителен. Не остана доволна дори жената на градинаря.

– Какви са тия тапи около татко? – бе първият ѝ въпрос.

– Нима не виждаш – отговори леко възмутен синът, – че това е рамка?

– Но защо от тапи?

– Защото в списанието пише тапи.

Думите му обаче не направиха никакво впечатление на почтената женица.

– Сега това не прилича и на татко – каза с въздишка тя.

Първородният ѝ син бе обзет от негодувание – кой от нас обича критиката!

– А на какво прилича според тебе?

– Не знам. Според мен не прилича на нищо друго освен на тапи.

Жената беше напълно права. Възможно е някои направления в живописата да печелят от подобно обрамчване. Със собствените си очи съм виждал покана за погребение, на която рамчицата от тапи придаваше почти весел вид. Неудобството е само в това, че рамката от този вид почти поглъща онова, което се поставя в нея. Това бяха принудени да признаят най-честните и нелишени от вкус майстори на рамки от тапи.

– Да, грозно е на вид – каза ми един от тях, когато, застанали в средата на стаята, разглеждахме неговото произведение. – Приятно е обаче да съзнаваш, че си го направил със собствените си ръце.

Забелязал съм, че подобно съображение ни примирява не само с рамките от тапи, но и с много други неща.

Друг мой познат, също млад човек – трябва да кажа, че от съветите и инструкциите на „Майстор-любител“ се ползуваха главно младежите, защото с годините човек постепенно изгубва смелостта и усърдието си, – направи по указанията на „Майстор-любител“ стол-люлка от две бирени бъчви. От практическа гледна точка това беше лоша люлка. Тя се люлееше твърде силно и в твърде много посоки едновременно. Мисля, че човек, седнал в стол-люлка, не би желал да се люлее непрекъснато. Идва момент, когато решава: „Е, стига толкова, сега трябва да поседя спокойно, за да не ми се случи нещо лошо.“ Това беше обаче една от онези люлки, които крият опасност за човечеството и вредят сами на себе си. Тя беше убедена, че нейното предназначение е да се люлее и че губи времето си напречно, ако не се люлее. Започнеш ли да се движи, нищо не можеше да я спре – и никога нищо не я спираше, докато не прекатурне и захлупи седналия в нея човек. Единствено това можеше да я отрезви.

Веднъж отидох на гости. Въведоха ме в приемната и известно време останах сам. Столт-люлка подканящо ми кимна. Не предполагах, че

е произведение на любител. Бях млад тогава, вярвах в хората и си въобразявах, че ако понякога се залавят за някоя работа, без да имат знания и опит, то едва ли все пак би се намерил глупак, който да вземе да си прави опити с производство на люлки.

Лекомислено и безгрижно седнах в люлката. Пред очите ми веднага се мярна таванът. Инстинктивно се наклоних напред. За миг в рамката на прозореца се появиха гористи хълмове, полетяха нагоре и изчезнаха. Килимът се завъртя и аз видях собствените си обувки да се отдалечават под мен със скорост двеста мили в час. Направих отчаяно усилие да ги върна, но очевидно се престарях. Изведнъж видях цялата стая – четирите стени, тавана и пода едновременно. Това беше нещо като видение. Пианото се преобърна и обувките ми, с подметките нагоре, отново профучаха – този път над главата ми. Никога не ми се беше случвало да виждам как собствените ми обувки сами изпълват цялото пространство. Веднага ги загубих пак и спрях с глава идващия насреща ми килим. В същия миг нещо ме удари силно в кръста. Като се опомних от болката, предположих, че врагът, който ми бе нанесъл удара, е люлката. Разследването потвърди това предположение. За щастие бях все още сам в приемната и след малко успях да поздравя домакинята спокойно и с достойнство. Не й казах нито дума за стола-люлка. Трябва честно да си призная, че предвкусах удоволствието, което би ми доставило идването на друг гост и нарочно поставих люлката на най-видното и удобно място, за да наблюдавам как той ще се запознае с нейните особености. Сигурно би ми стигнала издръжливост да си мълча, но непрекъснато да се съгласявам и да казвам „да“ на домакинята, когато тя започна да хвали люлката, бе във от силите ми. Бях твърде изнервен от всичко, което изтърпях.

– Уили я направи сам – съобщи любещата майка. – Нали е изработена доста сръчно?

– Сръчно, разбира се, – отговорих аз, – напълно съм съгласен с вас.

– При това я измайстори от стари бирени бъчви – продължи тя с нескривана гордост.

Колкото и да се опитвах да я съдържам, злобата ми все повече растеше.

– Нима? – казах аз. – Мисля, че той би могъл да им намери по-сполучливо приложение.

– Какво например? – попита тя.

– Ами всякакво! – ядосано забелязах аз. – Би могъл отново да ги напълни с бира.

Домакинята ме погледна учудено. Чувствувах, че изказването ми се нуждае от изяснение.

– Този стол – започнах предпазливо – има несъвършена конструкция. Плазовете са прекалено малки и прекалено извити; освен това, ако сте забелязали, единият е по-висок от другия, но е по-малък в диаметър; гърбът е разположен под много тъп ъгъл. Когато седнеш в стола, центърът на тежестта ...

Домакинята ме прекъсна.

– Вие сте сядали вече в люлката! – досети се тя.

– Съвсем за малко – уверих я аз.

Тя изведнаж смени тона и започна да се оправдава:

– Съжалявам много, но на вид тя е толкова хубава.

– На вид, да – съгласих се аз, – и в това се е проявила сръчността на вашия скъп син. Привлекателният ѝ вид приспива всички подозрения. Ако се използва разумно, такава люлка може да свърши полезна работа. Ние имаме общи познати – не им казвам имената, но вие знаете за кои става дума, – надути, самодоволни, високомерни хора, които могат да получат добър урок чрез този люлеещ се стол. На мястото на Уили, аз бих замаскирал устройството му с някаква художествена драпировка, бих сложил за примамка две-три възглавнички и по такъв начин бих получил възможността да внедрявам у хората скромност и да изкоренявам самонадеяността. Убеден съм, че след като се измъкне от тази люлка, никой не би се чувствувал така важен, както преди. Произведението на вашето мило момче може да изпълнява ролята на автоматично действащ апарат, който показва колко е преходно земното величие. Като средство за нравствено въздействие, тази люлка само доказва, че няма лошо без добро.

Домакинята се усмихна леко – страхувам се, че го направи само от учтивост.

– Струва ми се, че сте прекалено строг – каза тя. – Ако се вземе под внимание обстоятелството, че момчето за първи път се захваща с такава работа, че няма нито знания, нито опит, би трябвало да се признае наистина, че izdelieto му не е чак толкова лошо.

Бях принуден да се съглася с подобна гледна точка. Не ми се искаше да продължа да я убеждавам, че младите хора трябва да придобият преди всичко знание и опит и след това да се захващат с някоя трудна работа, защото тази теория никак не е популярна у нас.

На първо място в „Майстор-любител“ обаче стоеше пропагандирането на касите за яйца като материал за саморъчно изработени мебели.

Никога не успях да разбера защо тъкмо каси за яйца, но именно касите за яйца се препоръчваха от „Майстор-любител“ като основа на домашния бит. При наличието на достатъчно количество каси за яйца, както и на това, което „Майстор-любител“ наричаше „вродена сръчност“, всяка съпругеска двойка можеше смело да пристъпи към обзавеждане на жилището си. От три каси си правиш писмена маса; една каса ти служи за работен стол; от двете ти страни, също в каси за яйца, се нареждат книгите – и кабинетът ти е напълно уреден.

По същия принцип се обзавежда и столовата: две каси за яйца изпълняват ролята на красива полица за камина; четири каси и парче огледало напълно заменят бюфета, а шест каси, малко вата и някой и друг метър кретон са достатъчни, за да се уреди така нареченият „уютен ъгъл“. По отношение на „ъгъла“ няма никакви съмнения – седиш на ъгъл, облягаш гръб на ъгъл, при най-малкото движение се натъкваш на някакъв нов ъгъл. Но що се отнася до „уота“... Допускам, че касите за яйца могат да бъдат полезни. Готов съм също да призная, че те могат да служат за украса, но за уют – никога! Опознал съм касите за яйца във всичките им варианти. Говоря за онова отминало време, когато светът, а заедно с него и ние бяхме по-млади, когато цялото ни богатство беше нашето бъдеще. И понеже разчитахме на това бъдеще, без колебание създавахме семейни огнища при доходи, които биха изглеждали крайно недостатъчни на човек с по-малка вяра в утрешния ден. При такова материално положение, ако не бяха касите за яйца или нещо друго в този стил, щяхме да бъдем принудени да се задоволяваме с класически строгата уредба – портална врата плюс архитектурните пропорции на помещението. Случвало ми се е, в качеството ми на почетен гост, по време на някой уикенд да окачвам дрехите си на каси за яйца. На каса сядах, на каса слагаха пред мен чаша чай. Ухажвах дамите, седнал на каса за яйца. Да, и за да почувствувам отново как кръвта ми тече в жилите като в ония дни, аз съм готов да седя само на каси за яйца до деня, когато ще ме погребат в някаква каса за яйца и ще поставят отгоре ми още една каса за яйца във вид на надгробен паметник. Много вечери съм прекарал, седнал на каси за яйца. Каси за яйца са ми служили за легло. И затова съм твърдо убеден, че те имат своите достойнства – не правя каламбур, – но да се обявяват за уютни, значи просто да се мамят хората.

Колко необичайни бяха тези стаи, обзаведени със саморъчно направени мебели. Те възникват пред очите ми през мъглата на миналото. Виждам хълмист диван; кресла, достойни за изобретателността на самия Велик инквизитор; разкривена пейка с високо облегалo, която нощем се

превърща в легло; сини чинии, купени в схлупени дюкянчета около Уордър стрийт; лакирана табуретка, на която панталоните ти винаги залепват; огледало в копринена рамка; две японски ветрила, кръстосани под някаква евтина гравюра; калъф за пиано, върху който сестрата на милата Ани е избродирала паунови пера; покривка за чай, изработена от братовчедката Джени. Седнали върху каси за яйца, ние мечтаехме – защото всички бяхме млади лейди и джентълмени с артистичен вкус – за времето, когато ще обядваме в трапезарии чипъндейл (Чипъндейл – вид английски мебели от 18-и век. – Б. пр.), ще прием кафе в салон стил Луи XIV и ще бъдем щастливи. Е, наистина ние преуспяхме – или поне някои от нас. Когато посещавам приятели, виждам, че някои са постигнали мечтата да седим на столове чипъндейл, пред маси стил шеръгън и да се греем срещу камини, изработени по проект на Адам. Но къде са, уви, мечтите и надеждите, които ни омайваха като благоуханието на мартенско утро сред жалката уредба на таванските етажи? Боя се, че тези мечти лежат в боклука заедно с касите за яйца, покрити с кретон и евтини ветрила. Съдбата е безмилостно справедлива. Тя дава едно, но отнема друго. Подхвърля ни шилинги и надежди за бъдещето, а после ни дарява с лири и страхове. Защо не осъзнавахме щастието си, когато, изпълнени с приятна самонадяност, седяхме на своите тронове – касите за яйца?

Да, Дик, ти се изкачи високо. Ти редактираш голям вестник. Ти разпространяваш новини... но такива новини, каквито твоят господар, сър Джоузеф Милионеров, ти нарежда да разпространяваш. Ти учиш човечеството на това, на което сър Джоузеф Милионеров ти заповядва да го учиш. Говори се, че идущата година той ще стане пер. Вярвам, че го е заслужил. Пък и на тебе, Дик, могат да подхвърлят титлата баронет.

Том, сега ти също се катериш нагоре. Ти се прости с твоите алегории, които не се търсят на пазара. Кой богат меценат би желал да гледа по стените на собствения си дом постоянни напомнания, че Мидас има магарешки уши, а Лазар все така лежи пред вратата? Сега ти рисуващ портрети и всички те наричат многообещаващ художник. Тази „Импресия“ на старата лейди Джезъбел е прекрасна работа. Нейна милост е излязла на портрета съвсем красива, без да е престанала да прилича на себе си. Твоята четка наистина върши чудеса.

И все пак сред тези шумни успехи, кажи ми, Том или Дик, кажи ми, стари приятелю, не се ли прокрадва в сърцето ти желанието да измъкнеш от миналото старите каси за яйца, да наредиш пак с тях бедняшките стаи в Кемдън Таун и там отново да си върнеш нашата младост, нашата

любов и нашата вяра?

Един съвсем пресен случай ми напомни отново тези неща. Бях отишъл за първи път на гости у мой приятел, актьор, който ме беше поканил в квартирата си, където живее със стария си баща. Мислех си, че поголовното увлечение по саморъчно направени мебели е преминало отдавна, но какво беше учудването ми, когато открих, че този дом е почти изцяло обзаведен с амбалажни кутии, качета за масло и каси за яйца! Приятелят ми печелеше не по-малко от двайсет фунта седмично, но както сам ми обясни, изработването на тия чудовища било хоби на стария му баща, който се гордеел с тях, като че ли са експонати от Южнокенсингтънския музей. (Южнокенсингтънски музей – музей на приложните изкуства в Лондон. – Б. пр.)

Той ме заведе в салона, за да ми покаже поредния урод – една нова библиотека. Човек трудно може да си представи по какъв друг начин би могла повече да се обезобрази стаята, която, общо взето, бе приятно наредена. Новият шкаф беше направен не от друго, а от няколко каси за яйца – именно каси за яйца, както ми поясни и моят приятел, макар че пояснението беше съвсем излишно. Всеки би могъл да се убеди от пръв поглед, че това са каси за яйца, при това лошо направени каси за яйца, каси за яйца, които бяха истински позор за фирмата-производителка, каси за яйца, които не бяха достойни дори за самите жалки яйца, струващи по шилинг дузината.

Изкачихме се с домакина в спалнята му. Той отвори вратата така, сякаш влизахме в музей за антични камеи.

– Всичко, което виждаш тук – предупреди той още от прага, – всичко без изключение е направил старият със собствените си ръце.

Влязохме вътре и той ми посочи гардероба.

– Аз ще го прикрепя – каза той, – а ти отваряй полека вратичката. Струва ми се, че тук подът не е съвсем равен и гардеробът леко се клати.

Въпреки взетите мерки гардеробът се олюля, но като му угаждахме и се приспособявахме към характера му, ние постигнахме целта си без неприятни произшествия. В гардероба имаше много малко костюми и това ме учуди, защото приятелят ми обичаше да се облича хубаво.

– Нали разбираш – обясни той, – старая се да минавам без него. Не съм много сръчен и ако ми се случи да бързам, току-виж, съм го обърнал отгоре си.

Това беше съвсем допустимо.

Попитах го как се справя с положението.

– Обикновено се обличам в банята – отговори ми той. – Там държа почти всичките си дрехи. Разбира се, старият нищо не подозира.

Показа ми скрина. Едно от чекмеджетата беше изтеглено наполовина.

– Трябва да стои отворено – каза домакинът. – В него държа всичко необходимо. Чекмеджетата не се затварят добре, по-точно – затварят се много добре, но след това не можеш вече да ги отвориш. Мисля, че е от влагата. През лятото сигурно ще ги отварям и затварям без усилие.

Приятелят ми беше голям оптимист.

Истинският шедьовър в спалнята обаче беше умивалникът.

– А какво ще кажеш за това нещо? – възкликна тържествуващо домакинът. – Отгоре изглежда съвсем като мраморен ...

Повече обяснения не можа да ми даде. В увлечението си беше докоснал умивалника и той естествено се катурна. Инстинктивно успях да хвана каната заедно с онова, което тя съдържаше. Тасчето се търкулна като колело, но всичко мина благополучно. Пострадахме само аз и сапуниерката.

Не намерих сили да кажа нещо похвално за умивалника – бях доста мокър.

– А как се миеш? – попитах го аз, когато с общи усилия успяхме да закрепим отново коварната вещ.

Лицето му изведнъж придоби изражение на заговорник, който се кани да издаде тайната. Той огледа гузно стаята, след това се приближи на пръсти до леглото и отвори долапа, който беше скрит зад него. Вътре имаше леген и малко канче.

– Само не казвай на стария – помоли ме той. – Крия тези неща тук, а когато се мия, ги слагам направо на пода.

Това е най-хубавото, което е останало в съзнанието ми от касите за яйца – образът на сина, който мами баща си, като тайно се мие зад кревата и при всеки звук от стъпки трепери от страх да не би „старият“ да се появи на вратата.

Любопитно е да се знае дали десетте заповеди наистина изчерпват всичко, както мислят добрите хора, и не струва ли повече от всички тях, взети заедно, единадесетата заповед, която ни приканва „да се обичаме един друг“ с най-обикновена, човешка, действена любов. И дали не могат и Десетте заповеди да се поберат само в едно ъгълче на тази, единадесетата? Понякога, когато ни завладеят анархистични настроения, ние сме склонни да се съгласим с Робърт Луиз Стивънсън, че да бъдеш дружелюбен и весел, е най-добрата религия за всекидневния живот. Ние

сме така погълнати от грижата да не убием, да не откраднем, да не пожелаем жената на ближния си, че не ни остава време да бъдем просто справедливи един към друг за краткото време, през което живеем заедно на този свят. Толкова ли сме сигурни, че съществуващият списък на добродетелите и пороците е пълен и единствено правилен? Защо трябва да считаме добрия и безкористен човек за злодей само затова, че не винаги успявал да потисне природните си инстинкти? А човека с кораво сърце и дребна душа, лишен от великодушни мисли и неспособен за великодушни дела, да обявяваме за светец, защото у него тези инстинкти липсвали? Не си ли служим ние, жалките еснафи, с фалшиви мерки за оценка на нашите слабохарактерни братя и сестри? Ние ги съдим така, както критиците съдят книгите – не по техните достойнства, а по недостатъците им. Бедният цар Давид! Как ли би го преценила местната Доброволна организация за опазване на реда и нравствеността? Той, ако изхождаме от нашите представи, щеше да бъде избличаван от трибуните на всички дружества за трезвеност, а Хам щяха да впишат на първо място в списъка на почетните енориаши, затова че не прикрил голотата на своя баща. Ами свети Петър! Слабоволният, слабохарактерният свети Петър. Какво щастие е било за него, че другите апостоли и техният учител не са имали толкова строги понятия за добродетелта, каквито имаме ние в наши дни.

Не сме ли забравили вече истинското значение на думата добродетел? Някога тя е била символ на доброто начало, зложено у човека, дори ако редом с него са съществували и пороци, като плевели сред пшеницата. Ние премахнахме добродетелта и я заменихме с добродетелчици. Нашият днешен идеал не е героят – той има много недостатъци, – а безупречният прислужник, не човекът, създаващ добро, а оня, който не е уличен в нито една лоша постъпка. Ако изхождаме от тази нова теория, трябва да обявим стридата за най-добродетелното същество на този свят. Тя винаги си седи у дома и винаги е трезва. Тя не е шумна и не създава грижи на полицията. И доколкото знам, не е нарушила нито една от десетте заповеди. Никога и на нищо не се е наслаждавала и никога през целия си живот не е създала на другите дори мимолетна радост.

Представям си как стридата би поучавала лъва!

– Чул ли си ме някога да рева като теб близо до селата или лагерите на кербанджиите, да изпълвам нощите с ужас и да плаша до смърт мирните хора? – би казала тя. – Защо не си лягаш рано като мене? Аз никога не хойкам из стридната градина, не се бия с другите джентълмени-стриди, не ухажвам омъжените вече лейди-стриди. Никога не убивам нито

антилопи, нито мисионери. Защо не се храниш като мен с морска вода и – как се наричаха? – с личинки? Защо не се стараеш да ми подражаваш?

Стридата няма пагубни страсти и затова я считаме за добродетелна, без някога да си зададем въпроса: „А има ли тя никакви благородни страсти?“ За порядъчния човек поведението на лъва е осъдително. Но нима той няма и никакви достойнства?

Дали ще посрещнат така благосклонно на вратата на рая мазния, раболепен „добродетелен“ човек, както сам той се надява?

– Е, кой е там? – ще попита свети Петър, като открехне вратата и го огледа от главата до краката.

– Аз съм – ще отговори добродетелният с мазна и самодоволна усмивка. – Аз дойдох.

– Виждам, че си дошъл. Но имаш ли право да влезеш? Какво си извършил през твоя седемдесетгодишен живот?

– Извършил?! – ще възкликне добродетелният човек. – Аз нищо не съм извършил, уверявам те.

– Нищо?

– Нищо. В това е моята заслуга и затова дойдох тук. Никога не съм извършвал нищо лошо.

– А какви добри дела си извършил?

– Какви добри дела ли?

– Да, добри дела. Не разбираш ли поне значението на тия думи? На кого си помогнал с това, че си ял, пил и спал през всичките тия години? Ти не си причинил никаква вреда наистина, но преди всичко – никаква вреда на себе си. Ако не си се страхувал, че ще си навредиш, може би си щял да свършиш някое добро дело. На земята така става, доколкото си спомням. Какво добро дело си направил, за да имаш право да влезеш тук? Тук не е място за мумии, а за мъже и жени, живели пълноценен живот, вършили добро, но и зло, уви; място за грешници, воювали за правдата, а не за праведници, които са бягали от полесражението, за да спасят душата си.

Всъщност аз си спомних за „Майстор-любител“ и за неговите наставления не за да говоря за тия неща. Моето намерение беше само да разкажа за едно малко момче, което проявяваше изключителна дарба да върши ненужна работа. Искам да разкажа неговата история, защото в нея, както във всеки правдив разказ, има поука, а разказът без поука аз считам просто за глупава литература, подобна на пътека, която никъде не води и служи само за разходка на болните. Това момче веднъж разглобило на части скъп часовник, който се навивал един път в седмицата,

и направило от него параходче. Наистина, когато играчката била готова, тя имала съвсем смътна прилика с параход, но като се имат пред вид всички трудности – непригодността на часовниковия механизъм за конструиране на параход, както и необходимостта работата да се свърши бързо, преди да са попречили консервативно настроените и лишени от научен ентузиазъм хора, – параходът не бил чак толкова лош. Момчето лесно превръщало дъската за гладене – стига да не се забележело много бързо изчезването ѝ – и няколко дузини шишове за печене на месо в удобна клетка за зайци. От чадър и газова горелка то правело пушка – не с точния прицел на пушките „Мартини-Хенри“, разбира се, но много по-безопасна. То можело да построи фонтан в градината, използвайки за тази цел половината маркуч за поливане, медния котел за варене на мляко от маслостойната и няколко украшения за камина от дрезденски порцелан. От кухненските маси момчето изработвало библиотечни лавици, а от кринолините – арбалети. То така майсторски преграждало ручея, че водата заливала игрището за крокет. Знаело как да направи червена боя, как да получи кислород и много други полезни да ги имаше у дома си неща. Освен всичко това то се научило да приготвя фойерверки и с цената на няколко незначителни експлозии достигнало в тая област високо майсторство. Ако едно момче добре играе крокет, то се харесва. Ако се бие добре, събужда уважение към себе си. Ако съумее да оскърби сполучливо учителя, то печели любовта на всички. Но ако едно момче умее да прави фойерверки, него го почитат като някакво висше същество.

Наближавал 5 ноември (Традиционен английски празник в чест на разкриването на „Барутният заговор“ (1605 година). Чествува се с факелно шествие и фойерверки. – Б. пр.) и момчето, след като получило съгласието на любещата го майка, решило да покаже на целия свят на какво е способно. Цели две седмици преди вечерта, за която били покани много приятели, роднини и училищни другари, килерът се превърнал в работилница за приготвяне на фойерверки. Прислужничките минавали разтреперани край стаята, страхувайки се за живота си. Като съдели по миризмата, те лесно стигали до убеждението, че самият сатана е наел къщата за филиал на ада, тъй като основното му помещение се е препълнило. На четвърти вечерта всичко било готово и няколко образца били изпробвани, за да се избегне каквато и да е засечка по време на празника. Всичко излязло безупречно. Ракетите се издигали към небето и се спускали надолу като падащи звезди, фойерверките пръскали в тъмнината горящи кълба, огнените кълба искрели и се въртели,

кучешките бомбички трещели, фишеците свистели. Тази нощ малкият си легнал щастлив и горд и сънувал славата. Стои той в сиянието на фойерверките и огромната тълпа го приветства. Роднините му, повечето от които – той знае това – го смятат за глупака на фамилията, сега са свидетели на тържеството му. Тук е и Дики Боулз, който винаги му се подиграва, че не умее да хвърля добре камъни. Присъствава и момичето от хлебарницата, възхитено от неговия ум и изобретателност.

Най-сетне тържественият ден настъпил. Дошли и гостите и седнали навън, загърнати с шалове и наметки. Вуйчовци и лели, братовчеди и братовчедки, големи и малки момчета, големи и малки момичета, а също и, както пишат в театралните афиши, „селяни и слуги“ – общо около четиридесет души седели в очакване.

Фойерверките обаче отказвали да действуват. Не мога да ви обясня защо и никой не успял да го обясни. Сякаш законите на природата не важели тази вечер. Ракетите падали веднага и гаснели. Никакви човешки сили не били в състояние да накарат фишеците да се възпламенят. Кучешките бомбички пуквали веднъж и се търкулвали немощно. Пламъкът на огнените колела напомнял блещукането на светулки. Огнените змейове не изглеждали по-пъргави от костенурки. От цялата сложна панорама „кораб в морето“ се показали само мачтата и капитанът и всичко изчезнало. Излезли сполучливи само някакви си един или два номера от програмата – колкото да подчертаят още повече глупостта на целия замисъл. Малките момичета се подсмивали, малките момчета пускали шегги, лелите и братовчедките се възхищавали, вуйчовците питали дали програмата е свършила и говорили за вечерята и за разписанието на влаковете, „селяните и слугите“ се разотиили със смях, снизходителната майка повтаряла: „Е, нищо“ и разказвала колко сполучливо е излязло всичко предишната вечер, а даровитото момче избягало в стаята си, за да потърси утеха в сълзите.

По-късно, когато всички вече били забравили за него, то тайно се промъкнало в градината. Седнало сред руините на своите мечти и се опитало да си обясни защо е претърпяло такава несполука. Като продължавало да разсъждава безуспешно по това, момчето извадило от джоба си кибрит, запалило клечка и я поднесло към обгорения край на ракетата, която четири часа преди това напразно се опитвало да пусне. За миг тя затляла, после със свистене полетяла към небето и се разпръснала на стотици искри. То започнало да изпробва ракета след ракета и всички действували великолепно. Запалило отново и „панорамата“. Всичките й елементи, с изключение на капитана и една мачта, постепенно

изникнали от мрака и в огненото сияние се разкрила цялата картина. Искрите падали върху купищата огнени колела и ракети, които преди упорито отказвали да горят и били захвърлени като негодни. Сега те, макар и покрити от нощна слана, внезапно започнали да горят и напомняли внушителното изригване на вулкан. Момчето стояло пред това величествено зрелище и единствената му утеха било топлото ръкостискане на майка му.

Тогава случилото се все още му изглеждало необяснима загадка, но по-късно, когато опознало живота по-добре, то разбрало, че това е било само едно от проявленията на необяснимия закон, който управлява човешките работи и който гласи: пред хората твоят фойерверк не може да заблести.

Най-остроумните реплики ни идват на ум, след като вече сме затворили вратата и вървим сами по улицата или, както казват французите, слизаме по стълбата. Тостът, който е звучал чудесно, когато сме го репетирали пред огледалото, излиза крайно бездарен при звъна на чашите. Бурният словесен поток, с който сме се готвили да излеем пред нея цялата си страст, се превръща в несвързан глуповат брътвеж и предизвиква – не бива да я корим – само смеха ѝ.

Много бих искал, любезни читателю, да те запозная с разказите, които имам намерение да напиша. Естествено ти съдиш за мен по онези, които вече си прочел – да речем, по този например, – но това е несправедливо. Бих желал да ме преценяваш именно по разказите, които не съм написал, но се каня да напиша някога. Те са толкова хубави, че когато ги четеш, ти ще се смееш и ще плачеш заедно с мен.

Тези разкази идват при мен неканени и искат да ги напиша, но щом грабна перото, изчезват. Те сякаш се боят от публичността, сякаш ми говорят: „Ти само ще ни четеш, но не бива да ни пишеш, защото ние сме твърде неподправени, твърде правдиви. Ние сме като мислите, които ти не умееш да изразиш с думи. Някога, когато опознаеш по-добре живота, може би ще ни напишеш.“

Ако можех да напиша критическа студия за себе си, редом с ненаписаните разкази бих поставил и разказите, започнати, но недовършени от мен, без сам да зная защо. Те са хубави разкази – или поне по-голямата част от тях, – много по-хубави са от завършените. Ако ти искаш, любезни читателю, някой път аз ще ти разкажа началото на един или два от тях и ти сам ще можеш да ги прецениш. Колкото и да е странно, въпреки че винаги съм се считал за практичен и здравомислещ човек, когато се ровя из чекмеджета, където лежат бедните останки на тия

мъртвородени деца на моето въображение, виждам, че сред тях има доста разкази за призраци. И си мисля, че всъщност на всички ни се иска да вярваме в призраци. Та нали така светът става далеч по-интересен за нас, наследниците на всички векове. Година след година науката, въоръжена с метла и парцал, смъква изядени от молци гоблени, разбива врати на заключени стаи, осветява потайни стълби, разчиства подземни тъмници, изследва скрити проходи и навсякъде намира само прах. Светът – този стар замък с отекващи от стъпките сводове, който ни се е струвал тъй тайнствен в детството – постепенно загубва своето очарование. Кралят вече не спи в планинската пещера. Хората са прокарали тунел през неговата спалня. Разрошили сме брадата му с кирката си. Изгонили сме боговете от Олимп. В горичката, залята от лунна светлина, пътниците не очакват, тръпнещи от страх или надежда, да срещнат Афродита, сияеща с пагубната си прелест. Не чукът на Тор ражда ехото сред скалистите върхове – гърми влакът с екскурзианти. Ние очистихме горите от феите, измъкнахме нимфите от моретата. Напускат ни даже и призраците, прогонени от научното дружество на психолозите.

Впрочем най-малко трябва да съжаляваме за призраците. Тези стари тъпащи знаеха само да дрънчат с ръждясалите си вериги, да стенат и да въздишат. Нека си вървят.

А колко интересни все пак биха могли да бъдат те, стига да пожелаят. Старият джентълмен с ризница, живял още по времето на крал Джон, се връщал веднъж на кон у дома си и бил, както разказват, промушен с нож в гърба в покрайнината на същата гора, която аз виждам сега от прозореца си. Тялото на нещастния джентълмен било хвърлено в рова с вода, който и до днес се нарича „Гробницата на Тор“. Сега водата в рова е пресъхнала и стръмните му склонове са обсипани с жълти иглики. В ония времена обаче, когато застоялата вода в него е достигала до двайсет стъпки дълбочина, мястото е било доста мрачно. Защо се появява той нощем по горските пътечки, та щом го видят, децата загубват ума си от ужас, а селските момчета и момичета, които се прибират у дома си след танците, бледнеят и смехът замира на устните им? Защо вместо това той не дойде при мен да си поговорим? Аз бих го посрещнал с удоволствие, бих му предложил креслото си, стига той да бъде весел и общителен. Колко чудесни истории би могъл да ми разкаже той! Участвувал е в първия кръстоносен поход, слушал е ясения и звучен глас на отшелника Петер, срещал се е лице с лице с великия Годфрид Булонски, стоял е може би със сабя в ръка при Ранимид. Да поговориш вечер с такъв пзрирак, е къде по-интересно, отколкото да прочетеш цяла

библиотека исторически романи. Как са минали за него тия осемстотин години след смъртта? Къде е бил? Какво е видял? Ходил ли е до Марс? Говорил ли е с неизвестните същества, които може би живеят в огнената маса на Юпитер? Какво е разбрал от великата тайна? Открил ли е истината? Или и той като мене е все още само пътник, тръгнал към неизвестното?

Ами вие, нещастна и бледа монахиньо в сива одежда? Казват, че всяка вечер в полунощ в прозореца на разрушената кула се появявало вашето безкръвно лице и долу сред кедрите се чувал звън на меч, срещнал щит.

Аз отлично разбирам вашата печал, скъпа лейди. И двамата младежи, които са ви обичали, са паднали убити, и вие сте се оттеглили в манастир. Повярвайте ми – искрено ви съчувствувам, но защо трябва да се пропилява всяка нощ в безсмислено припомняне на мъчителната случка? Не е ли по-добре да я забравите? Та помислете, скъпа, възможно ли е ние, живите, да прекарваме целия си живот в хленчене и кършене на ръце, спомняйки си неправдите и злините, които са ни били причинени в детството? Нали всичко е минало отдавна! Ако той беше останал жив, вашият брак можеше да излезе и несполучлив. Не искам да кажа нищо лошо, но би трябвало сама да знаете, че дори бракове, сключени след искрена взаимна любов, понякога се оказват несполучливи.

Чуйте моя съвет, лейди! Поговорете открито с двамата млади хора. Убедете ги да си стиснат ръце и да се помирят. Не стойте във в студена-та мъгла. Влезте всички при мен и нека си поговорим за нещо смислено.

Защо така упорито искате да ни плашите, нещастни, бледи призраци! Нима не сме ваши деца? Хайде, станете ни мъдри приятели. Разкажете ми как са обичали младежите по време на вашата младост и как момичетата отговаряха на тяхната любов. Какво мислите, много ли се е изменил светът? Имаше ли и по ваше време модерни жени и момичета, ненавиждащи вечните гергефи и чекръци? Много по-лош ли беше животът на слугите на вашите бащи от този на днешните свободни граждани, които живеят в бордеите на Ист Енд и по четиринайсет часа на ден шият домашни пантофи, за да изкарат девет шилинга седмично? Според вас усъвършенствувало ли се е чувствително обществото през последните хиляда години? По-лошо ли е станало то или по-добро? Или си е все същото в общи линии, само че ние наричаме нещата с други имена? Споделете с мен вашите наблюдения!

Но ако вземеш твърде често да общуваш с тези призраци, и те скоро ще ти омръзват.

Представете си, че човек е скитал на лов цял ден и е капнал от умора. Той мечтае само да се добере по-скоро до леглото. Едва е успял обаче да престъпи прага на спалнята си, когато зад завеските се разнася гробовен смях и умореният ловец сподавя дълбоката си въздишка и се приготвя за неизбежното – да поговори два-три часа със стария скандалджия сър Ланвал, този същия, с копието. Ние знаем наизуст всичките му истории, но той ще ни ги разкаже отново, при това гръмогласно. Ами ако в съседната стая спи леля ни, от която очакваме един ден да получим наследство, и тя се събуди и чуе всичко! Без съмнение тези разкази са били подходящи за кръглата маса, но ние сме сигурни, че леля ни няма да ги одобри – да вземем например историята за сър Агравейн и жената на бъчваря! А призракът непременно ще я разкаже.

Или пък си представете, че камериерката влиза в стаята и съобщава:

– Извинете, сър, очаква ви дамата с воала.

– Как, пак ли! – възкликва жена ви, като откъсва поглед от работата си.

– Да, госпожо. Ще заповядате ли да я заведа горе в спалнята?

– По-добре попитай господаря си – отговаря съпругата. От тона й разбирате, че ви очакват няколко крайно неприятни минути веднага след като камериерката излезе от стаята, но какво бихте могли да направите?

– Да, да, покани я горе – казвате вие и камериерката излиза, като затваря след себе си вратата.

Жена ви оставя работата си и става.

– Къде отиваш? – питате вие.

– Ще спя в детската стая – следва студеният ѝ отговор.

– Това ще бъде неучтиво – убеждавате я вие. – Ние сме длъжни да бъдем вежливи с бедната жена. В края на краищата би могло да се каже, че стаята е нейна. Тя отдавна се появява там.

– Много е странно – отговаря любимата ви съпруга, – но тя никога не се появява в твое отсъствие. Не мога да проумея къде стои, когато ти си в града.

Това е несправедливо и вие не можете да съдржите възмущението си.

– Как можеш да говориш такива глупости, Елизъбет! – възкликвате вие. – Аз се държа с нея само вежливо, нищо повече.

– Някои Мъже имат странни представи за вежливостта – отговаря Елизъбет. – Но нека не се караме. Аз просто не искам да ви преча.

Където са двама, третият е излишен.

След тези думи тя се оттегля.

А дамата с воала все още чака горе. Интересно е колко ли ще стои тук и какво ще стане, след като си отиде.

Страхувам се, че в нашия свят за вас, призраци, няма място. Помните ли как се явяват те на Хайауата – скъпите на човешките сърца призраци? Той ги молил да се върнат при него, да го утешат. „И един ден те дошли в уигуома, седнали мълчаливо край огнището, вледенявайки въздуха за Хайауата и смразявайки усмивката на Смеещата се вода.“

В нашия свят няма място за вас, нещастни, бледи призраци. Не ни смущавайте. Оставете ни да забравим. Вие, пълна и възрастна госпожо, с посивяващи редки коси, с помътнели очи, с двойна отпусната брадичка, със загрубял глас от резките забележки и оплаквания, без които за съжаление не може да се води домакинство, сега ме оставете, моля ви. Аз ви обичах, когато бяхте жива. Колко мила и прелестна бяхте! Помня ви в бялата рокля сред цъфналите ябълки. Но вие сте мъртва и сега вашият призрак смущава сънищата ми. По-добре би било той да не ме посещава.

И ти, старче, дето глуповато ме гледаш от огледалото, когато се бърсна, защо така натрапчиво се въвиращ в очите ми? Ти си призракът на веселия младеж, когото познавах някога. Ако беше останал жив, той щеше да постигне много – аз винаги съм вярвал в него. Защо ме преследваш? По-добре е да си го спомням такъв, какъвто беше. Никога не съм допускал, че той ще се превърне в един тъй жалък призрак.

КРАЙ

© 1970 Красимира Тодорова, превод от английски

Jerome K. Jerome
On the Exceptional Merit Attaching to the Things We Want To Do, 1898

Сканиране, разпознаване и редакция: Теодора, 2008

Публикация

Джером К. Джером

Празни мисли на един празен човек

Избрани разкази

Издавателство „Народна култура“, София, 1970

Съставителство и превод от английски: Красимира Тодорова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7357>]